

O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI
OLIIY TA'LIM, FAN VA INNOVATSIYALAR VAZIRLIGI

FARG'ONA DAVLAT UNIVERSITETI

**FarDU.
ILMIY
XABARLAR**

1995-yildan nashr etiladi
Yilda 6 marta chiqadi

2-2024

**НАУЧНЫЙ
ВЕСТНИК.
ФерГУ**

Издаётся с 1995 года
Выходит 6 раз в год

A.Ashurov	
Yosh voleybolchilarning koordinatsion qobiliyatlarini oshirishda uslubiy yondashuvlar	106
T.A.Julboyev	
Kredit-modul tizimida anorganik kimyo o'quv fanida mustaqil ta'limdan esse yozish ko'nikmasini rivojlantirish.....	111
C.Ф.Джафарзода	
Некоторые парадоксы несоответствий результатов тестов "остаточных знаний" студента и учащихся в вузе в контексте выбора дидактических целей ценностно-содержательного управления временем.....	115
A.M.Maxmudov	
Yosh futbolchilarning umumiy va maxsus jismoniy tayyorgarligini oshirish	124
I.U.Nurmetova	
Dzyudo bilan shug'ullanuvchi qizlarni tezkorlik sifatlarini rivojlantirishda texnik usullardan foydalanish	129
U.R.Radjarov	
Umumiy o'rta ta'lim maktablaridagi 1- 2-sinf o'quvchilarida jismoniy sifatlarini milliy harakatli o'yinlar orqali rivojlantirishni didaktik ahamiyati	136
G.K.Yakubova, M.Mashrapova	
Boshlang'ich sinf o'quvchilarining o'sish va rivojlanish qonuniyatlari tahlili	141
B.A.Rahimov	
Yosh voleybolchilarni zamonaviy sport mutaxassisligiga yo'naltirishning samaradorligi	148
N.V.Nosirov	
Bo'lajak texnologik ta'lim o'qituvchilarida metodik kompetentsiyalarni rivojlantirishning muammolari va innovatsion usullari	154
F.I.Sharipova	
The development of reading literacy among future nurses	158
L.X.Bektursinova	
Bo'lajak o'qituvchilarda pedagogik imijni shakllantirishning ayrim masalalari.....	164
K.X.Abduvaliyeva	
Некоторые аспекты интеграции заданий по химии в процессе обучения химии	169
R.M.Ubaydullayev	
Bo'lajak o'qituvchilarning jismoniy madaniyatini sport pedagogikasi vositasida rivojlantirish texnologiyasi	173
M.M.Yuldashov	
Bo'lajak jismoniy madaniyat o'qituvchilarida sog'lom turmush tarzini rivojlantirish texnologiyalari	180
M.A.Suyunova	
Maktabgacha ta'lim tashkiloti va oilada maktabgacha yoshgdagi bolalarda ekologik dunyoqarashni shakllantirish usullari.....	185
M.X.Tillavoldiyeva	
Raqamli texnologiyalar va ijtimoiy taraqqiyot o'rtasidagi aloqadorlik muammolari	190

IQTISODIYOT

O.Sh.Valiev	
The nexus between fdi net inflows and doing business index: analysis from Uzbekistan	194

FALSAFA

A.A.Qambarov	
Qur'on oyatlari hamda hadislarda keltirilgan "shukronalik" tushunchasining ijtimoiy-falsafiy tahlili	199
S.U.Yuldashev	
Jamiyatni ilmiy boshqarishning institutsional va funksional jihatlari	203
G.N.Navro'zova	
Shoh Naqshbandni tavsiflovchi yangi manbaa	207
A.N.Sanaqulov	
Ta'lim tizimida virtual reallikdan foydalanish istiqbollari	211

UO‘K: 297.2:17.024

**QUR’ON OYATLARI HAMDA HADISLARDA KELTIRILGAN “SHUKRONALIK”
TUSHUNCHASINING IJTIMOYIY-FALSAFIY TAHLILI****СОЦИАЛЬНО-ФИЛОСОФСКИЙ АНАЛИЗ ПОНЯТИЯ «БЛАГОДАРНОСТЬ»,
УПОМЯНУТОГО В АЯТАХ СВЯЩЕННОГО КОРАНА И ХАДИС-ШАРИФАХ****SOCIO-PHILOSOPHICAL ANALYSIS OF THE CONCEPT OF "GRATITUDE" MENTIONED
IN THE QURAN'S VERSES
AND HADIS-SHARIFAH****Qambarov Abdumutal Axadjonovich**

Farg’ona davlat universiteti falsafa kafedrası professori, falsafa fanlari doktori (DSc)

Annotatsiya

Mazkur maqolada “Shukronalik” tushunchasi va uning Qur’on oyatlari va Hadislarda keltirilgan fikrlarning ijtimoiy-falsafiy tahlili beriladi. Shuningdek, shukronalik insonni sabrli bo’lishiga hamda undagi yomon qusurlarning yo’q bo’lishiga yordam berishi yoritiladi.

Аннотация

В данной статье проводится социально-философский анализ понятия «Благодарность» и его мыслей, представленных в аятах Священного Корана и хадисах. Также объясняется, что благодарность помогает человеку быть терпеливым и преодолевать свои плохие недостатки.

Abstract

This article provides a socio-philosophical analysis of the concept of "Gratitude" and its thoughts, presented in the verses of the Holy Quran and hadiths. It is also explained that gratitude helps a person to be patient and overcome their bad shortcomings.

Kalit soʻzlar: Qur’on oyatlari, Hadis, shukronalik, neʼmat, tinchlik-osoyishtalik, ilm-maʼrifat, sogʻlik, mol-davlat, farzand, qadr-qimmat, tinchlik-salomatlik, farovonlik.

Ключевые слова: аяты Корана, хадисы, благодарность, благословение, мир, знание, здоровье, богатство, ребенок, достоинство, мир, здоровье, благополучие.

Key words: verses of the Koran, hadiths, gratitude, blessing, peace, knowledge, health, wealth, child, dignity, peace, health, well-being.

KIRISH

Shukronalik – inson ziynati. Bugungi tinchlik-osoyishtalik, erkin va faravon hayotga shukrona keltirish, uning qadriga yetish xayru barakani yanada ziyoda qilishi Qur’on oyatlari va Hadislarda ko’rsatib o’tilgan. Shuningdek, o’zbek tilining izohli lug’atida ham “Shukronalik – shukr qilish, qanoatli va mamnun xolat” ma’nosini anglatishi ko’rsatib o’tilgan.

Tinch-xotirjam hayot, farovon o’tayotgan kunlar qadriga yetish uchun shukrona aytish orqali, eng avvalo hushyor bo’lish lozimligi, qolaversa ana shu shukronalik ne’matidan ayirmoqchi bo’lgan g’arazli kuchlarga, nopok toifalarning nayranglaridan hamisha ogoh bo’lib, ularga munosib javob qaytarish uchun doimo hushyor turish kerak.

Bugungi kunda dunyoda bo’layotgan xunrezliklar, odamlarning bir-biriga qilayotgan insofsizliklari, ularning turli hiyla va aldovlarga aldanib, pirovardida oilasidan, yaqinlaridan, tinchligidan ajralib qolgan kishilar qismatiga nazar solsa bu kunlarga shukrona keltirish lozimligini anglab yetiladi. Shukrona aytish, ya’ni shukr qilish “...go’zal axloqlarning biri hisoblanadi. Imom G’azzoliy: “Chakmon insonga qanchalik yoqimli bo’lsa, hamd – hazrat shukr ham Allohga shunchalik yoqimlidir”, degan.

ADABIYOTLAR TAHLILI VA METODLARI

Alloh insonni aql va idrok sohibi qilib yaratdi va unga behisob ne’matlarni ato qilib, ulardan bahramand qildi. Shu bilan bir qatorda O’zining ne’matlariga shukr aytishga ham buyurib, “Ibrohim” surasining 7-oyatida shukr qiluvchilarga ne’matlarini yanada ziyoda qilish va’dasini berib, shunday

deydi: “Yana Rabbingiz e’lon qilgan (bu so’zlar)ni eslang: “Qasamki, agar (bergan ne’matlarimga) shukr qilsangiz, albatta, (ularni yanada) ziyoda qilurman”. Shuningdek, “Niso” surasi 147-oyatida: “Agar shukr qilsangiz va imon keltirsangiz, Alloh sizni azoblab nima qiladi? Alloh shukrni qabul etuvchi va biluvchi zotdir”, degan. “Baqara” surasi 152-oyatida esa: “Bas, Meni yod eting (Men ham) yod eturman. Menga shukr qiling, noshukrlik qilmang”, degan. Bundan tashqari, Abu Hurayra roziyallohu anhudan rivoyat qilingan Hadisda ham: “Rasululloh sollallohu alayhi vasallam: “Kim Allohga shukr qilmasa, odamlarga ham tashakkur qilmaydi”, - dedilar”. Abu Dovud va Termiziy rivoyat qilgan. Termiziyning lafzida esa: “Odamlarga tashakkur qilmagan, Allohga shukr qilmaydi”, - deyilgan.

Shukr qilish ne’mat beruvchi zotga maqtov so’zlarini aytish va ne’matni uni bergan zotning roziligi uchun ishlatish bilan bo’ladi. Ammo tili bilan shukr desa-yu, amali bilan Allohning aytganidan boshqani qilsa, kufroni ne’mat qilgan bo’ladi. Mo’min-musulmon doimo Allohni zikr etib, unga shukr qilgandagina, halol bo’lganida qilayotgan ishlari doimo ilgari bo’ladi. Bunda albatta, ota-ona shaxsiy namuna bo’lishi kerak. “Shaxsiy namuna inson ma’naviy-axloqiy qiyofasining oliy ko’rinishi hisoblanadi”.

Shukrona qilgan albatta savob oladi. Alloh unga beradigan ne’matlarini yanada ziyoda qiladi. Kufroni ne’mat qilgan odam esa, gunohkor bo’ladi va Alloh beradigan ne’matlarini uzib qo’yadi. Alloh bandasining shukr qilishiga ehtiyoji yo’q, u karamli va buyuk zotdir. Shukrona bildirish ne’mat beruvchi zotga maqtov so’zlarni aytish va u ne’matni Allohning roziligi yo’lida sarflashdan iborat. Berilgan ne’matga shukr etish insonning to’g’ri yo’lda mustahkam va muqim ekanini ko’rsatadi.

Shukr qiluvchi inson Alloh o’zini doim kuzatib turishini his etadi va ne’mat yetganda zohir bo’ladigan manmanlik, harom ishlarga berilish, shuhratparastlik, isrofgarchilikka yo’l qo’yish kabi salbiy holatlardan xoli bo’ladi. Natijada o’ziga berilgan ne’matlardan oqilona foydalanib, o’zidagi yomon qusurlardan holi bo’lib, yaxshi amallarni ko’paytiradi. Kufroniy ne’matda bo’lish esa, uning Alloh tomonidan berilishini tan olmaslik, unga hamdu sano aytmaslik va ne’matni noma’qul yo’llarda ishlatishdan iboratdir. Yetgan ne’matga kufr etish uni bergan zotga – Allohga kufr keltirishdir. Bunday odamlar, ne’matni menga Alloh berdi, demaydi, balki, unga o’z ilmim, harakatim va ustaligim tufayli erishdim, deydi. Shu sababdan o’zlaridagi moddiy imkoniyatlarni haromga, kibrga berilish, manmanlik, shuhratparastlik va shunga o’xshash salbiy yo’llarga ishlatishadi. Natijada qattiq azobga uchrashadi. Holbuki, shukrona aytish bandaning o’ziga foyda keltiradi. Alloh unga hojatmand emas. Abu Umoma roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi: “Nabiy sallollohu alayhi vasallam: “Robbim menga Makkaning Bathosini oltin qilib berishni taklif qildi. Men “Yo’q, ey Robbim! Lekin bir kun to’yib, bir kun och bo’lganim yaxshi, deb uch yoki shunga o’xshash aytdilar va davomida, “Och qolsam Senga tazarru’ qilib, Seni zikr qilurman. To’ygan chog’imida Senga shukr qilib, hamd ayturman”, - dedim”, dedilar”. Termiziy rivoyat qilgan.

“Nahl” surasining 114-oyatida: “Bas (ey mo’minlar), Alloh sizlarga rizq qilib bergan narsalarning poklarini yeng hamda Allohga ibodat etuvchi bo’lsangiz, Uning ne’matiga shukr qiling”, – deyilgan. Odam Alloh unga rizq qilib bergan halol-pok narsalarni yeyish bilan birga, Allohning ne’matiga shukr ham etadi. Bu esa, Allohga ibodat qilish doirasiga kiradi. Shuning uchun ham oyatda, “...agar ibodat etuvchi bo’lsangiz”, – deyilmoqda. Demak, shukrona aytish ham ibodat o’rni o’tishligiga ishora qilinmoqda.

Demak, ne’matlar bardavom bo’lishi shukronalikka bog’liq. Ularning ziyoda bo’lishini xohlagan kishi uning shukrini ado etishi kerakligi zarur bo’ladi. Zero islom dinida shukrga buyuk ibodat sifatida qaraladi. Bandalarini hamisha va har qachon shukr qilishga buyurgan Alloh “Baqara” surasining 158-oyatida O’zini shukrni qabul qiluvchi deb atagan: “...albatta Alloh shukrni qabul etuvchi dono zotdir”.

Aslida, amal qilmagan bandalarga ham Alloh karami kengligi uchun ularga ham o’zining marhamatini ayagani yo’q. Bu ham bir sinov. Yaratgan o’zining bandalarining shukr qilishlarini kutadi. Shunda ham shukrona qilmasalar, ana unda U O’zining azobini yuboradi. Bu haqida “Ibrohim” surasi 7-oyatining davomida shunday deyiladi: “Bordi-yu, noshukrlik qilsangiz, albatta, azobim (ham) juda qattiqdir”[1,256].

NATIJALAR

Hayotimiz chek-chegarasiz moddiy-ma’naviy ne’matlar bilan o’ralgan. Ilim-ma’rifat, sog’lik, mol-davlat, farzand, qadr-qimmat singari in’omlar bilan siylangan. Bularning barchasi tafakkur va tadabbur qilishga undaydi. Shuningdek, insoniyat uchun “Ne’mat – baxtli farovon hayot”dir. Ne’mat yetganda uning shukrini unutish, musibat yetganda esa umidsizlikka uchrab, tug’yonga ketish zaif va

FALSAFA

irodasiz kishilarning ishi. Bu haqda "Isro" surasining 83-oyatida shunday deyiladi: "Qachon (Biz) insonga (tinchlik, salomatlik, farovonlikni) in'om etsak, u (shukr qilishdan) yuz o'girib, o'z holicha ketur. Qachon unga (xastalik, kambag'allik kabi) biror yomonlik yetsa, noumid bo'lur".

Ne'mat beruvchining maqsadidagi va unga mahbub bo'lgan narsani qilish amal deyiladi. Amalni ne'mat beruvchining ma'rifatidan hosil bo'lgan quvonch bilan qilinadi. Bu boradagi amal dil, til va a'zolarga bog'liq bo'ladi. Dil bilan shukr qilish barcha xalqqa yaxshilikni qasd qilish bilan bo'ladi. Til bilan shukr qilish Allohga hamdu sano aytish bilan bo'ladi. A'zolar bilan shukr qilish Alloh ne'matlarini U zotning toatiga ishlatish va ma'siyatiga ishlatmaslik bilan bo'ladi. Taqdir gardishi inson boshi uzra qay tomonga qarab aylanmasin, kishi o'zini munosib tutgan holda chin bandalik yo'li – shukronalikda mustahkam turishi lozim.

Ota-onasining shukronasini eshitib o'sgan bola hayoti davomida bironing mulkiga ko'z olaytiradigan, bironing mulkiga chang soladigan bo'lib o'smaydi. O'zining hayotini xoh jismoniy, xoh aqliy bo'lsin, peshona teri evaziga, halol mehnati bilan topgan mulki ustiga quradi, baxtli yashaydi, erkin nafas oladi, farzandlari ko'ziga kulib qaray oladi, ko'zini ulardan yashirmaydi. Bu esa chin mo'minga xos bo'lgan xislat bo'lib, xursandchilikda shukr qilib, musibat yetganda sabr qilishiga olib keladi.

Inson hayoti davomida duch keladigan har qanday holatni o'zining foydasiga burish, undan dunyo va oxirati uchun foyda olish imkoniyatiga ega. Suhayb roziyallohu anhudan qilingan rivoyatda Rasululloh sollallohu alayhi vasallam bu haqda shunday deganlar: "Mo'minning ishi ajoyib. Uning barcha ishi yaxshilikdir. Bu faqat mo'minga xos. Agar unga xursandchilik yetsa shukr qiladi, buning uchun unga yaxshilik bo'ladi. Agar unga zarar yetsa sabr qiladi, buning uchun unga yaxshilik yetadi".

Xoja Ahmadjon Bobomurodning mazkur she'ri yuqoridagi fikrni tasdiqlaydi.

Ahmado, ko'ngilga taskin ber, ibodat birla sen,

Bo'l hasad ahliga ibrat, sabru toqat birla sen.

Kasbi tosh otmoq alarning, behuda chekma fig'on,

Saqlagay Alloh O'zi. Duch kelsang ofat birla sen![2,13]

Hayot, turmush tarzi haqida mushohada yuritilsa to'silgan ne'matlarga nisbatan in'om etilganlari juda ko'pligini anglab yetiladi. Olayotgan har bir nafas, jismning sog'lomligi hech bir narsa bilan qiyoslab bo'lmaydigan darajadagi boylikdir. Biroq tanglik yetganda ne'matlarning barchasini unutib, betoqat bo'la boshlash, taqdiridan nolishdir.

MUHOKAMA

Rivoyatlarda aytilishicha, hayotining tangligidan noliyotgan kishiga qarab bir donishmand: "Mana shu ko'zingni sotsang yuz ming dirham beraman", debdi. Kishi unamabdi. "Ikki qo'ling uchun yuz ming dirham beraman", deganda kishi yana ko'nabdi. "Unda ikki oyog'ing uchun yuz ming dirham beraman", deb jismidagi boshqa a'zolarini shu zayl birma-bir savdolashib ketibdi. Kishi barchasiga "Yo'q", deb javob qaytaraveribdi. So'ngra donishmand "Senda yuz minglab dirhamlik boylik borligini ko'rdim. Sen bo'lsa muhtojman deb shikoyat qilmoqdasan", deb dashnom bergan ekan.

Alloh bandalariga (shu jumladan, so'ramaganlarga ham) shu qadar ko'p ne'matlar berganki, ularni sanab tugatib bo'lmaydi. Bu haqda "Nahl" surasining 18-oyatida shunday deyiladi: "Agar Allohning ne'matlarini sanasangiz, sanog'iga yeta olmaysiz. Haqiqatan, Alloh kechirimli va rahmlidir".

Alloh bandalarini behisob ne'matlaridan bahramand qilgan ekan, U o'z navbatida ana shu ne'matlarning shukrini ado etib borishlikka buyuradi. Shukrona aytish ham, aytmaslik ham bir tildan chiqadi. "Til – Allohning ulug' ne'mati, ajib latif san'atidir. Garchi u jisman kichik bo'lsa ham itoati tufayli topadigan savobi yoxud itoatsizligi tufayli sodir etadigan gunohi juda katta. Chunki kufr ham, imon ham faqat til guvohligida ayon bo'ladi. Kufr va imon esa toat va isyonning boshlanish hududlaridir". Alloh bergan ne'matlarini katta-kichik demay, ularni shukrini bajo keltirish lozim. Agar bandalar shukr qilsalar, Alloh ularga ne'matlarini ziyoda qilishini va'da qildi va itoat qilsalar, bu ne'matlar davomiyliigi va boqiyiligining kafolatini berdi.

"Baqara" surasining 172-oyatida shunday deyiladi: "Ey imon keltirganlar! Allohgagina ibodat qiluvchi bo'lsangiz, sizlarga Biz rizq qilib bergan pokiza narsalardan yeb, Unga shukr qiling"[3,26].

XULOSA

Xulosa o'rnida shuni ta'kidlash kerakki, inson shukr qilsa, rizqi yana ziyodalashadi. Bu haqida Ali ibn Abu Tolib roziyallohu anhu shunday degan: "Ne'mat shukrga, shukr esa ziyodalikka

bog'langan. Modomiki banda shukr qilishda davom etar ekan, Alloh ham ziyoda qilishda bardavom bo'ladi" (Imom Bayhaqiy rivoyati).

Rasululloh sallolohu alayhi va sallam shukr haqida shunday deganlar: "Kim oziga shukr qilmasa, ko'piga ham shukr qilmaydi. Kim insonlarga tashakkur aytmasa, ulardan minnatdor bo'lmasa, Allohga ham shukr qilmaydi. Ne'matlar haqida gapirish – shukrdir. Uni gapirmaslik esa – noshukrlikdir. Jamoat bilan yurish – rahmatdir. Yolg'izlik esa – azobdir". (Imom Buxoriy va Imom Muslim rivoyatlari).

Har jabhada ibrat bo'lgan Rasululloh sallolohu alayhi va sallam bu borada ham namuna bo'lganlar. Allohning suyukli habibi barcha go'zal amallarni o'zlarida mujassam etgan zot edilar. Shukr qilishda U zotga yetadigan biror bir kishi topilmasligiga shubha yo'q. Sababi, Allohga duolari ijobat bo'ladigan kishi bo'la turib, Allohdan ko'p mol-dunyo berishini so'ramagan edilar. Balki, Alloh bergan rizqqa qanoat qilib yashaganlar. Ochlikdan qorinlariga tosh bog'lab yurganlari haqida rivoyatlar mavjud. U zot shunday holatda ham shukr qilgan bo'lsalar, hozirgi to'kin- farovonlik davrida insonlar shukrni yanada ziyoda qilishga e'tibor qaratishlari lozim.

Demak, bugun dunyoda bo'layotgan notinchliklar, iqtisodiy-siyosiy nizolar, noinsoniy xunrezliklar va millatlararo kelishmovchiliklarni yoki ba'zi mantaqalardagi xalqlarni bir burda nonga zor bo'layotganlarini ko'rib har bir inson O'zbekistondagi tinch-osuda farovon hayot va to'kin dasturxon uchun Allohga cheksiz shukronalar aytishi lozim bo'ladi. Zero, Rasululloh sollallohu alayhi vasallam shunday deganlar: "Sizlarga bir kishi yaxshilik qilsa, albatta, uni mukofotlang, agar mukofot uchun biron-bir narsa topa olmasangiz, uni chiroyli duo qiling".

ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Qur'oni karim ma'no-larining tarjima va tafsiiri // tarjima va izohlar muallifi Abdulaziz Mansur. – Toshkent: Toshkent islom universiteti nashriyat matbaa birlashmasi. 2018.
2. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. –Ташкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси Давлат илмий нашриёти. 4-том. 2008. –Б. 5.
3. Тохир Малик. Одамийлик мулки. – Тошкент: Шарқ нашриёт-матбаа акциядорлик компанияси Бош тахририяти. 2012. –Б. 926.
4. Маънавият асосий тушунчалар изоҳли луғати. –Ташкент: Ғофур Ғулом номидаги нашриёт матбаа ижодий уйи. 2010. –Б. 638.
5. Ўзбек тилининг изоҳли луғати. –Ташкент: Ўзбекистон миллий энциклопедияси давлат илмий нашриёти. 3-том. 2007. –Б. 36.
6. Ҳожа Аҳмаджон Бобомурод. Инсон одоби ва ахлоқи. –Самарқанд: Имом Бухорий халқаро маркази нашриёти. 2019. –Б. 13.
7. Абу Ҳомид Ғаззолий. Тил офатлари. –Ташкент: Шарқ нашриёт- матбаа акциядорлик компанияси Бош тахририяти. 2017. –Б. 6.